

Spomienka na MUDr. Stanislava Fabuša (1935 – 2022)

*„Je šťastie, ak sa nájde nadšený lekár, zvlášť pokiaľ jeho nadšenie ide nad rámec jeho odboru a je schopný vnímať aj iné ako sú oficiálne odporúčané medicínske postupy a je schopný posúdiť ich prospešnosť pre pacienta.
Hippokrates učil, že liečiť sa má v záujme pacienta, a nie medicíny.“*

Paliat. med. liec. boles., 2022;15(1-2e):48-51

Vo veku 86 rokov, dňa 25. marca 2022, odišiel do večnosti náš drahý priateľ a kolega, MUDr. Stanislav Fabuš. Na poslednej rozlúčke, ktorá sa konala dňa 30. marca 2022, sme vzdali poslednú úctu a vďaka vzácnemu človeku, nášmu výnimočnému učiteľovi, príkladnému spolupracovníkovi a kolegovi – ale v prvom rade – úprimnému a pokornému priateľovi.

Rozlúčili sme sa s človekom, bez ktorého by sme my, naša algeziologická rodina, nikdy neexistovali, nakoľko MUDr. Fabuš stál pri zrode slovenskej algeziológie a paliatívnej medicíny, pričom deň po dni, mesiac po mesiaci a rok po roku pomaly, ale s pevnou, presnou a zároveň takou láskavou rukou, prikladal tehličku po tehličke k základom jeho životného diela.

Tieto základy boli, sú a navždy ostanú mimoriadne pevné, vďaka jeho vysokej profesionalite, vďaka jeho odbornému rozhľadu, vďaka jeho nadčasovosti.

MUDr. Stanislav Fabuš sa narodil 2. 10. 1935 v Nemšovej, žil a pracoval v Martine, bol ženatý a vychoval štyri deti. Mal rád prírodu a tvrdil, že záhrada a práca v nej je ako meditácia. Tam nachádzal odpočinok, čerpal energiu.

Jeho celoživotné dielo na poli medicíny sa vyznačuje nielen mimoriadnou pestrosťou, kvantitou a kvalitou, ale ak by sme mali dať jeho osobe v odbornej rovine určitý charakteristický rys, určite by to bol punc vizionára a inovátora.

Správne a pohotovo zaznamenal nový trend, dôležitosť aktívnej spolupráce pacienta v diagnosticko-liečebných postupoch a očakával (a zároveň predpovedal) v budúcnosti medicínu s novými možnosťami – genetické inžinierstvo, epigenetika, biosyntetické lekárstvo, biologická liečba, liečba kmeňovými bunkami, či nanotechnológie, psychoneuroendokrinoimunológia.

Sledoval všetky, vtedy dostupné, populárno-vedecké časopisy, aby mohol byť vždy o krok dopredu. Bol človekom, ktorý vedel zachytiť víziu vo všetkom čo robil, mal schopnosť vidieť celkový obraz v problematike, prijať koncept a usilovne na ňom pracovať, aby ho mohol implementovať do praxe.

Za svoju dlhodobú odbornú, vedeckú a pedagogickú činnosť mu boli udelené nasledovné ocenenia – Čestné členstvo OS SSŠLB (r. 1995), Bronzová medaila SLS „Propter Merita“ (r. 1995, na návrh SSAIM), Cena J. A. Reimanna (r. 1997), Strieborná medaila SLS „Propter Merita“ (r. 2000, na návrh SSŠLB), Zlatá medaila SLS „Propter Merita“ (r. 2005, na návrh SSŠLB), Medaila založenia Spoločnosti lekársko-slovenskej (r. 2010, na návrh SSŠLB), Kadlicova medaila (r. 2011, na návrh SSAIM), Čestná plaketa T. R. Niederlanda (r. 2015, na návrh SSŠLB).

Diplom z odboru všeobecné lekárstvo na LF UK v Bratislave získal v r. 1960, nasledovala špecializačná atestácia v odbore chirurgia (1964), špecializačná atestácia v odbore anestéziológia a intenzívna medicína II. stupňa na LF UK v Bratislave (1967) a ako posledná bola atestácia v odbore algeziológia, v roku 2004.

Po ukončení vysokoškolského štúdia pôsobil ako sekundárny lekár na anestéziologicko-resuscitačnom oddelení vo Fakultnej nemocnici v Martine.

História súčasnej Kliniky anestéziológie a intenzívnej medicíny v Martine sa začala iba dva roky (r. 1965) pred nástupom MUDr. Fabuša na toto pracovisko, keď sa v martinskej nemocnici schválila funkcia ústavného anestéziológa. Prudko rastúce nároky na modernú a bezpečnú celkovú a lokálnu anestéziu a zdokonaľovanie techniky viedli a vyústili dňa 20. decembra 1967 k rozhodnutiu zriadiť anestéziologicko-resuscitačné oddelenie (ARO), spočiatku ako neposťelové oddelenie.

Vzhľadom na stúpajúci počet celkových anestézií pri chirurgických výkonoch sa ukázala potreba zvýšiť starostlivosť o pacienta ešte v predoperačnom období, ešte pred podaním celkovej anestézie. MUDr. Fabuš si tento fakt uvedomoval, a tak vo februári, v roku 1984 založil ambulanciu predanestéziologických vyšetrení, ako prvú na Slovensku, toho času. Znovu sa prejavil jeho cit pre nadčasovosť, prejavil sa jeho vizionársky

pohľad na anestéziologickú problematiku, keď v rámci optimalizácie anestéziologických postupov a v rámci dosiahnutia čo najlepšieho pooperačného výsledku a zotavenia pacienta pochopil, že tajomstvo úspechu operačného výkonu sa ukrýva už v predoperačnom období.

Aj vďaka tomuto kroku sa umožnila realizácia komplexných operačných výkonov – chirurgických, kardiochirurgických či hrudníkových, svoj rozmach zaznamenala i cievná chirurgia spolu s neurochirurgiou. Spoločne s rozvojom chirurgických špecializácií sa zaznamenal aj rýchly rozvoj samotnej martinskej anestéziológie. Na týchto základoch, ktoré vytvoril MUDr. Fabuš so svojimi spolupracovníkmi, vznikla prvá anestéziologická škola, ktorá vychovala desiatky anestéziológov, ktorí pracovali na domácom pracovisku, ale aj v iných nemocniciach.

MUDr. Fabuš zotrval na tomto pracovisku značne dlhý čas. V období rokov 1967 – 1993 pôsobil na pozícii zástupcu primára tohto oddelenia a v roku 1993 sa stal aj jeho primárom. V roku 1996 minister zdravotníctva SR pridelil vtedajšiemu ARO štatút kliniky. Toto pracovisko patrí historicky k prvým najvýznamnejším pracoviskám tohto druhu na Slovensku a v súčasnosti zabezpečuje všetky typy anestézie pre rozličné operačné a diagnostické výkony, pričom svojou postelovou časťou poskytuje aj resuscitačnú a intenzívnu starostlivosť pre Žilinský kraj, ako aj pacientov zo širokého okolia. Od roku 1989 sa toto pracovisko stalo aj miestom výučby nových anestéziológov. Klinika sa zároveň podieľa aj na riešení problematiky chronickej a neznesiteľnej bolesti v rozsahu určenom koncepciou odboru algeziológia.

Práve posledný spomenutý fakt, tradícia diagnostiky a liečby chronickej bolesti v súčasnej Univerzitetnej nemocnici v Martine, sa nevyhnutne spája s menom a osobou nášho drahého priateľa.

Už počas svojho pôsobenia na ARO, MUDr. Stanislav Fabuš, znovu pokrokovito a progresívne, zastával názor, že správna liečba bolesti je najdôležitejším záväzkom, hlavnou podstatou a korunným snažením každého lekára. Tieto myšlienky a názory pretavil aj do reálnych skutkov, navštevoval svojich

pacientov, hendikepovaných, chorých, zdravých, opustených, kedykoľvek, počas víkendov a vždy sa ich snažil podporiť, najmä vtedy, keď na nich ich príbuzní zabudli alebo nemali čas.

Odborné, ale aj etické poznatky zo zahraničných literárnych zdrojov, ako aj poznatky zo svetových konferencií prinášal k nám, na Slovensko, a jednoznačne, dôrazne a pritom trpezlivo a ľudsky hlásal a rozširoval vyššie uvedené myšlienky v odbornej obci, medzi svojich kolegov a kolegyne.

Hlásal a podporoval trend, ktorý u nás ešte nebol v tých časoch tak výrazne pertraktovaný – a to, že právo na odstránenie bolesti a utrpenia patrí medzi základné ľudské práva, a že ponechanie pacienta v bolesti možno kvalifikovať ako zanedbanie lekárskej povinnosti.

MUDr. Fabuš však neostáva „len“ pri slovách a v roku 1984 sa stáva zakladateľom a vedúcim lekárom prvej ambulancie pre liečbu chronickej bolesti v SR – v Martinskej fakultnej nemocnici. Tu pôsobí do roku 1995. Následne pôsobil ako vedúci lekár ambulancie pre liečbu chronickej bolesti Polikliniky v Martine (1995 – 2002) a ako vedúci lekár ambulancie pre liečbu chronickej bolesti, Zdravie, s. r. o. (2003 – 2015).

Vďaka jeho mravenčej práci a vďaka jeho žiakom, kolegom a spolupracovníkom v odbore, bola dňa 5. marca 1998 schválená na MZ SR Koncepcia liečby bolesti – algeziológia a súčasne bola vypracovaná špecializačná náplň odboru, ktorá však bola legitimovaná vyhláškou o postgraduálnom vzdelávaní až v roku 2003, keď sa na Slovensku aj konali prvé atestácie z tohto odboru.

Zastával názor, že algeziológ by mal vo svojom liečebnom arzenáli vždy vyjadriť určitú nádej. Hovoril, že pacient v ére masmediálnej diktatúry neobmedzených možností sa jednak nevie a ani nechce zmieriť s tým, ak mu povedia: „Váš stav je nevyliciteľný.“ Už vtedy poukazoval na to, že ak pacient (alebo aj jeho lekár) ustrnul v liečebno-diagnostickom procese, keď medicína nemá už čo ponúknuť pacientovi na zlepšenie jeho stavu, vzniká medzi lekárom a pacientom napätie a nedôvera, a chorý hľadajúc nádej, nachádza východiská inde a MUDr. Fabuš už vtedy hovorí aj kde – na in-

ternete. Poukazuje na nebezpečenstvo, keď pacient v takomto rozpoložení, môže podľahnúť kúzlu samoliečenia sa, vyhľadávania pochybnejších alternatívnych postupov liečby bolesti (a základného ochorenia), keď samodiagnostikovanie a samoliečba môžu viesť k nedostatočnej a nesprávnej liečbe.

Usudzoval, že aj klasická medicína disponuje mnohými postupmi, ktoré často prehliadame, alebo nie sme o nich dostatočne informovaní – napr. somatoforná medicína, dietológia, muzikoterapia a iné, pričom uznával aj alternatívne medicínske postupy, ktoré boli a sú overené rokmi – fytooterapia, jóga, faulung, tai či a iné.

Vzhľadom na to, že možnosti je naozaj niekoľko, výrazne apeloval na to, že algeziológ by sa mal v tejto problematike vedieť orientovať, jednak aby vedel pacientov chrániť pred možným poškodením, jednak aby im vedel pomôcť pri výbere vhodnej stratégie. Práve z týchto dôvodov vždy hovoril, že algeziológ by mal aktívne vyhľadávať medicínske informácie aj z oblasti prírodnej medicíny, minimálne v rozsahu dostupných informácií pre pacientov, jednoducho, mal by vedieť o problematike aspoň to, čo pacient.

Hovorieval nám, že vidieť súvislosti aj v zdanlivo nesúvisiacich oblastiach je výsadou a výhodou lekára a potrebou algeziológa. Podľa neho, skúmanie javov môže viesť ku dvom úplne odlišným súborom výsledkov, podľa toho, či sa na

svet pozeráme s maximálnou objektivitou alebo, naopak, s maximálnou subjektivitou. Múdro tvrdil, že pacientovi môžeme ponúknuť šancu, nie záruku.

MUDr. Stanislav Fabuš bol nesmierne aktívny človek. Bol členom niekoľkých odborných spoločností a vedec-kých rád (člen Federálneho výboru Ligy proti rakovine, člen Slovenského výboru Ligy proti rakovine, člen a spoluzakladateľ Výboru Slovenskej spoločnosti pre štúdium a liečbu bolesti, člen a spoluzakladateľ Výboru Sekcie paliatívnej starostlivosti, člen International Association for Study of Pain), zúčastňoval sa zahraničných vedecko-odborných podujatí, organizoval a spoluorganizoval početné slovenské a česko-slovenské odborné konferencie (Steinerove dni v Martine, Slovenské dialógy o bolesti, Česko-slovenské dialógy o bolesti). Počas svojej 44-ročnej klinickej praxe bol autorom a spoluautorom 150 odborných prednášok, prezentovaných na medzinárodných a domácich konferenciách a kongresoch (často ako pozvaný prednášateľ), mnohé z nich boli publikované v časopisoch, zborníkoch a abstraktoch.

Problematika diagnostiky a liečby chronickej bolesti bola v tých časoch u nás, na Slovensku, nie veľmi známa. Ako základný problém videl MUDr. Fabuš neinformovanosť – a to jednak širokej verejnosti, ale aj zdravotníckej, lekárskej zvlášť.

Hovorieval, že najväčším nešťastím chorého je taký obvodný alebo odborný lekár, ktorý nespoupracuje s inými

odborníkmi a pacientovou hotovou pohromou sa stáva lekár, ktorý si vyhradzuje paternalizmus až bohorovnosť v rozhodovaní o tom, čo je pre chorého dobré a potrebné. Správne a nadčasovo opisuje zmenu vzťahu lekár/pacient, ktorý bude v ďalšej dobe naberať novú dimenziu, keď sa tento vzťah posúva do iných kvalít, do inej roviny, kde sa predpokladá ich vzájomná spolupráca s dôrazom na aktívny podiel pacienta na svojej liečbe (a prevencii). Paternistický postoj v liečbe lekár/pacient (nemecký model), podľa jeho vnímania, je na ústupe a prevažovať bude anglický model – kde lekár je partnerom pacienta v diagnostike a liečbe.

Svojim výnimočným a profesionálnym prístupom bojoval proti tendencii vtedajšej lekárskej obce odsudzovať tie postupy, o ktorých nemali v tých časoch potrebné informácie a žiaľ, nebol o ne ani veľký záujem.

V spomínanom období (r. 1984) diagnostika a liečba bolesti patrila viacmenej všetkým a zároveň nikomu. Na početných odborných podujatiach poukazoval na fakt, že v základnom odbore jednotliviec (lekár) nemá kapacity na všetky na neho sa hrnúce poznatky. Zastával názor, že drvivá väčšina medicínskeho pokroku v diagnostike a liečbe je taká rýchla, že nie je možné tento pokrok obsiahnuť či zvládnuť v jednom odbore a schopnosť lekára diagnostikovať a optimálne liečiť chronickú bolesť môže byť tak značne obmedzená.

Vo svojich prezentáciách či odborných článkoch MUDr. Fabuš jednoznačne nastoľuje potrebu špecializácie (subšpecializácie), ktorá sa bude venovať chronickej bolesti.

Znovu pokrokovito, jednoznačne a s veľkým dôrazom hovorí o potrebe multidisciplinárnej spolupráce, čo sa diagnostiky a liečby bolesti týka.

Široká paleta sprevádzajúcich ochorení, ktoré sprevádzajú chronickú bolesť, podľa jeho slov, vytvára jasnú potrebu multidisciplinárneho prístupu. Tvrdil, že chýba ucelený pohľad na chronickú bolesť z hľadiska komorbidity a opätovne podčiarkuje nezastupiteľnú úlohu algeziológa schopného zvládnuť rozsah komorbidity a integrovať činnosť špecialistov.

V kontexte s týmito jeho myšlienkami a postojmi, vedel identifikovať, aj po vzniku odboru algeziológia, najslabšie ohnisko v reťazi starostlivosti o pacienta – rezervy v spolupráci algeziológa s praktickým lekárom, onkológom či inými špecialistami a prakticky po celý svoj odborný život sa snažil znížiť mieru neinformovanosti (vtedajšej) medicínskej verejnosti, ktorá bola neraz príčinou zbytočného utrpenia z bolesti následkom rôznych chronických ochorení, predovšetkým malígnych.

Hlásal, že „aj multimorbidný, bezvládný zomierajúci pacient je ČLOVEK. Až do konca!“

Týmto výrokom sa dostávame k ďalšiemu významnému medzníku v odbornom živote MUDr. Fabuša – k paliatívnej medicíne, ktorej bola u neho venovaná rozsiahla odborná a osvetová prednášková činnosť ako aj masmediálna propagácia, s cieľom dostať koncepty paliatívnej starostlivosti a hospicového hnutia do povedomia odbornej, či laickej vedomosti. Propagácii hospicového hnutia na SR (a jeho inicializácii) sa venoval od 90-tych rokov, pričom 12. októbra 1995 inicioval

založenie Nadácie HOSPICE v Martine. Šíreniu osvetu v uvedenej problematike venoval viac ako 25 rokov svojej profesijnej kariéry.

Podmienky na presadzovanie paliatívnej starostlivosti sa vytvorili na Slovensku až v 90. rokoch 20. storočia, po nežnej revolúcii v roku 1989, pričom priekopníkmi myšlienky hospicovej starostlivosti o nevyliciteľne chorých a zomierajúcich bol práve martinský anesteziológ a algeziológ MUDr. Fabuš (spolu s MUDr. Kulichovou, CSc. – Martin, MUDr. Scheidová – Bratislava, MUDr. Váľkiová – Bardejov). Už v roku 1992 sa v Martine začali vytvárať podmienky na ambulantnú hospicovú starostlivosť a na výstavbu budovy hospicu. Koncepcia odboru paliatívna medicína, vrátane hospicovej starostlivosti, bola schválená MZ SR v roku 2006, a tak vznikli aj podmienky na rozvoj tohto odboru.

V definíciách MUDr. Fabuša predstavuje paliatívna medicína koncepčný systém, poprípade taktiku liečby, v rámci nevyliciteľných ochorení. Paliatívnu starostlivosť definuje ako celkovú liečbu tých jedincov, u ktorých ochorenie nereaguje na klasickú kuratívnu starostlivosť. Podľa MUDr. Fabuša má táto starostlivosť tri formy: kontinuálnu – v predterminálnom štádiu, terminálnu – realizovanú v terminálnom štádiu, a hospicovú

– vykonávanú len v terminálnom štádiu na žiadosť chorého. Tvrdil, že paliatívna starostlivosť je určená pre všetkých chronicky chorých, a teda aj zomierajúcich a hospicová starostlivosť je určená len pre zomierajúcich s ohraničenou dĺžkou života.

S MUDr. Martou Kulichovou, CSc., položili základy paliatívnej medicíny na Slovensku a vyjadrili bazálne myšlienky, kde deklarovali, že paliatívna starostlivosť je aktívna, celková starostlivosť o pacientov v čase, keď ich choroba už neodpovedá na kauzálnu liečbu a kontrola bolesti, alebo iných symptómov a psychických a sociálnych problémov je prvoradá. Odkaz MUDr. Fabuša aj v tejto problematike je opäť nadčasový – hovorí, že paliatívna medicína dokáže nastoliť rovnováhu vedeckého prístupu, zvyšuje kvalitu života, humanizuje proces zomierania a vytvára jednotiaci model paliatívnej a inštitucionalizovanej starostlivosti o nevyliciteľne chorých a umierajúcich.

MUDr. Fabuš bol významným, aktívnym, činným pedagógom. Jeho krédom bolo: „Zlý je ten učiteľ, ktorý nevychová múdrejšieho žiaka od seba.“

Realizoval pregraduálnu výuku na Katedre ošetrovateľstva JLF UK a SZŠ v Martine – kde odovzdával študentom nové poznatky z oblasti patofyziológie a liečby bolesti, či poznatky v paliatívnej medicíne.

Venoval sa aj postgraduálnej výuke na ILF (SZU), kde prednášal tematické kurzy z oblasti liečby bolesti. Vo svojich pedagogických aktivitách sa dokonca orientoval aj na poslucháčov Univerzity tretieho veku, ktorým priblížil problematiku liečby bolesti a poskytol náhľad

na paliatívnu starostlivosť a hospicové hnutie na Slovensku.

Pre nás, algeziológov, MUDr. Stanko Fabuš, bol a vždy ostane pre nás našim učiteľom, vychovávateľom. Bol učiteľom zodpovedným v prítomnosti, avšak hľadiaci vždy ďaleko dopredu.

Vychoval generáciu algeziológov, ktorí spolu s ním zveladovali a posúvali náš odbor dopredu.

Žil s nami v čase úspechov, v čase hľadania sa, ale i v časoch ťažkostí, alebo prehier, či neúspechov.

Ukázal nám a bol verným príkladom toho, že lekára nerobí lekárom diplom z vysokej školy, ale čestnosť, priamosť, zásadovosť, rozvážnosť, trpezlivosť, vytrvalosť, cieľavedomosť – a predovšetkým – pokora, ľudskosť a schopnosť dotknúť sa človeka. To sú základy, ktoré nám MUDr. Stanko Fabuš daroval, pretože on taký bol.

Jeho pamiatka v nás bude žiť, pokiaľ my budeme žiť, pričom svoju stopu zanechal a zanecháva v nás, jeho kolegách – a sme radi, že môžeme povedať, aj priateľoch. Statočná a svedomitá práca, s pečatou pokory a ľudskosti, ktorá ho sprevádzala celým jeho životom, bude nám vždy príkladom, inšpiráciou a povzbudením.

Lúčime sa s Tebou, Stanko, v mene všetkých spolupracovníkov zo Slovenskej spoločnosti pre štúdium a liečbu bolesti. Ďakujeme Ti za všetko.

Češť Tvojej pamiatke!

MUDr. Miroslav Ferenčík, MBA,
prezident Slovenskej spoločnosti
pre štúdium a liečbu bolesti